

§ 23. Падзенне Рымскай рэспублікі і стварэнне імперыі

- ?! 1. Калі ў Рыме была ўстаноўлена рэспубліка? Як яна кіравалася? 2. Якія змяненні адбыліся ў рымскай арміі ў выніку рэформы Гая Марыя?

«Рым быў падобны да судна, якое нясецца без кіравання. Разважныя людзі гаварылі, што дзяржава не можа быць вылучана нічым, акрамя адзінаўладдзя», — лічыў старажытнагрэчаскі пісьменнік Плутарх. Чаму рымляне расчараваліся ў рэспубліканскім ладзе? Якія наступствы гэта мела?

1. Грамадзянскія войны. У канцы II ст. да н. э. у Рыме ўзмацніліся супярэчнасці паміж сенатарскай арыстакратыяй і часткай багатых рымлян. Апошнія былі незадаволены тым, што ўсе вышэйшыя пасады ў рэспубліцы знаходзіліся ў руках сенатараў-арыстакратаў. Іх падтрымлівалі італійскія саюзнікі

▲ Здача ў палон Цэзару гальскага правадыра. *Мастак Л. Роер*

Рыма, якія патрабавалі рымскага грамадзянства. Гэтыя супярэчнасці прывялі да непрымірных і жорсткіх *грамадзянскіх войнаў*, гэта значыць да ўзброенай барацьбы за ўладу ў дзяржаве паміж рознымі групамі насельніцтва.

У ходзе адной з такіх войнаў да ўлады прыйшоў выдатны палкаводзец і дзяржаўны дзеяч *Юлій Цэзар*. Амаль усё сваё жыццё ён правёў у ваенных паходах. Славу яму прынесла заваяванне Галіі ў 50-х гг. да н. э. Юлія Цэзара любілі народ і простыя салдаты.

Рымскія арыстакраты, напалоханыя ўзмацненнем і папулярнасцю Цэзара, імкнуліся не дапусціць яго вяртання з Галіі ў Рым. Яны паклікалі для абароны вядомага палкаводца *Пампея*. Даведаўшыся пра гэта, у 49 г. да н. э. Цэзар вырашыў узяць вярхоўную ўладу ў свае рукі. Са словамі «Жэрабя кінута!» ён разам са сваімі войскамі перайшоў пагранічную раку Рубікон і рушыў на Рым. З гэтага часу выраз «перайсці Рубікон» стаў азначаць рашучыя дзеянні. Сенатары разам з Пампеем са страху ўцяклі са сталіцы. Войскі Цэзара без бою ўвайшлі ў Рым. Насельніцтва горада з радасцю сустрэла палкаводца.

2. Праўленне Цэзара. Стаўшы ўладаром Рыма, Юлій Цэзар засяродзіў у сваіх руках неабмежаваную ўладу. Сенат і консулы паслужмяна выконвалі яго загады. У 45 г. да н. э. Цэзара абвясцілі пажыццёвым дыктатарам, які валодаў усёй паўнатай улады. Моцная асабістая ўлада Цэзара спыніла кровапраліцце і спрыяла ўмацаванню дзяржа-

с. 295–297

Чаму ў часы Цэзара армія стала сродкам дасягнення ўлады?

Сярэбраная манета ▶
з выявай Юлія Цэзара і багіні Венеры —
прамаці роду Юліяў

▲ *Забойства Цэзара. Мастак К. Пілоці*

- ☑ *Незадоўга да забойства сябры раілі Цэзару акружыць сябе целаахоўнікамі.
Ён адказаў: «Лепш адзін раз памерці, чым увесь час чакаць смерці».*

вы. Сваіх верных салдат Цэзар шчодро аддзячыў. Шмат якія атрымалі зямельныя ўчасткі і грошы. Насельніцтву асобных правінцый даваліся правы рымскага грамадзянства.

Аднак частка сенатараў была незадаволена палкаводцам, які не хаваў свайго імкнення да царскай улады. Прыхільнікі рэспублікі арганізавалі змову і забілі бяззбройнага Цэзара ў час пасяджэння ў сенаце 15 сакавіка 44 г. да н. э. Рымляне не падтрымалі змоўшчыкаў. Ратуючыся ад народнага гневу, сенатары-забойцы паспешна ўцякалі з Рыма.

Цэзара пахавалі з вялікімі ўшанаваннямі. Па рымскай традыцыі яго цела было спалена. На месцы спалення ў гонар Цэзара рымляне ўзвялі храм. Аднак забойства дыктатара не

прывяло да аднаўлення ранейшага кіравання. У Рыме зноў успыхнула барацьба за вярхоўную ўладу.

Новая грамадзянская вайна паміж прыхільнікамі Цэзара і абаронцамі рэспублікі скончылася перамогай палкаводца **Актавіяна**.

3. Імператар Актавіян Аўгуст. У 27 г. да н. э. сенат абвясціў Актавіяна кіраўніком Рымскай дзяржавы. З гэтага часу ён стаў называцца *імператар* Цэзар Аўгуст. «Імператар» у той час азначала «палкаводзец», «военачальнік». Слова «Цэзар» сведчыла пра роднасныя сувязі з Юліем Цэзарам. А імя Аўгуст, гэта значыць «свяшчэнны», даў яму сенат.

▲ Актавіян
Аўгуст

У сенате Аўгуст старшынстваваў у панцыры пад плашчом і з мячом за поясам. Вакол яго крэсла стаялі дзясяткі найдужэйшых сенатараў з ліку яго сяброў. Да яго дапускалі сенатараў толькі па адным і пасля вобыску.

Параўнайце паводзіны Юлія Цэзара і Актавіяна. Хто з іх выклікае вашы сімпатыі і чаму?

Імператар Аўгуст засяродзіў у сваіх руках вялізную ўладу. Ён быў галоўнакамандуючым усіх ваенных сіл дзяржавы, вярхоўным жрацом, народным трыбунам і галоўным суддзёй. Аўгуст не забыўся пра трагічны лёс Юлія Цэзара. Таму Рымская дзяржава па-ранейшаму называлася рэспублікай. У сапраўднасці ж Рым ператварыўся ў *імперыю*, гэта значыць у дзяржаву, у якой сенат і народныя сходы цалкам падпарадкаваліся волі імператара.

Імператар Аўгуст імкнуўся заваяваць сімпатыі простых людзей. На вуліцах з'яўляўся ў простым адзенні, бясплатна

раздаваў хлеб беднякам, клапаціўся пра выхаванне моладзі. Суровыя законы Аўгуста асуджалі раскошу і амаральныя паводзіны. Ён кіраваў 41 год і памёр у 14 г. н. э.

У перыяд кіравання Аўгуста Рымская дзяржава дасягнула вялізнай магутнасці. Улада Рыма распаўсюдзілася ад Атлантычнага акіяна на Захадзе да Каўказа на Усходзе. Былі канчаткова пакораны гальскія плямёны. Рымскія легіёны дасягнулі Дуная і Днястра. Усе тэрыторыі, на якія распаўсюджвалася ўлада Рыма, сталі называць *Рымскай імперыяй*.

ПАДВЯДЗЁМ ВЫНІКІ

♦ Супярэчнасці паміж сенатарскай арыстакратыяй і багатымі рымлянамі прывялі да працяглых грамадзянскіх войнаў. ♦ Атрымаўшы перамогу ў грамадзянскай вайне, Юлій Цэзар стаў дыктатарам. ♦ Грамадзянскія войны прывялі да падзення рэспублікі і стварэння імперыі. ♦ Першым імператарам стаў Актавіян Аўгуст.

? **1.** Растлумачце значэнне паняццяў «грамадзянская вайна», «дыктатура», «імперыя». **2.** Што стала прычынамі грамадзянскіх войнаў у Рыме? Які вынік яны мелі? **3.** У чым розніца паміж рэспублікай і дыктатурай? Чаму спроба Цэзара ўстанавіць адзінаўладдзе ў Рыме была няўдалай? **4.** Чаму забойства Юлія Цэзара не прывяло да аднаўлення рэспублікі? **5.** Якой уладай валодаў Актавіян Аўгуст?

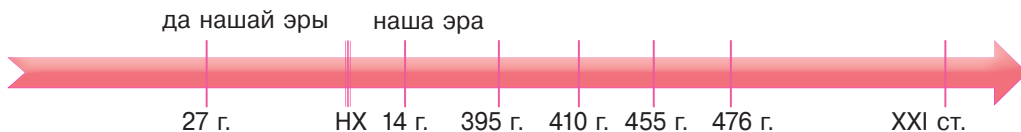

? Які сэнс укладаецца ў наш час у крылатыя выразы, звязаныя з жыццём і дзейнасцю Юлія Цэзара: «Жэрабя кінута!», «Перайсці Рубікон», «І ты, Брут!», «Прыйшоў, убачыў, перамог».

ЯК УЗНІК КРЫЛАТЫ ВЫРАЗ

Адным з арганізатараў і ўдзельнікаў забойства Цэзара быў яго бліжэйшы паплечнік сенатар Брут. Падчас сутычкі Цэзар, заўважыўшы Брута, усклікнуў: «І ты, дзіця маё!». Пазней гэту фразу пераўтварылі ў выраз «І ты, Брут!».

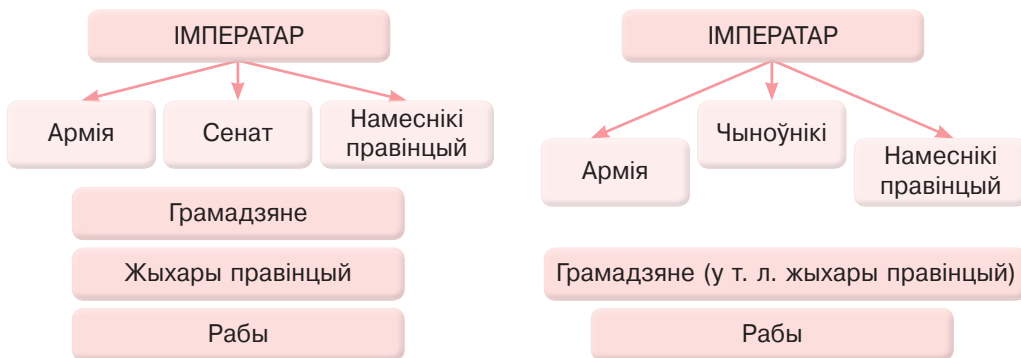

§ 24. Улада рымскіх імператараў

?! 1. У выніку якіх падзей у Рыме ўстанавілася імперыя? **2.** Чым імперыя адрозніваецца ад рэспублікі?

Адзін з правіцеляў быў названы рымлянамі «найгоршым імператарам», другога сенат яшчэ пры жыцці ўдастоіў звання «найлепшы імператар». Якая ўлада засяродзілася ў руках рымскіх імператараў? Наколькі разумна яны яе выкарыстоўвалі?

1. Паўнамоцтвы рымскіх імператараў. З III ст. імператар стаў адзіным кіраўніком дзяржавы. Яго ўлада ў краіне нікім і нічым не абмяжоўвалася. Усе органы ўлады рымскай дзяржавы падпарадкоўваліся асабіста імператару. Толькі ён выдаваў законы ў краіне. Ён быў вярхоўным камандуючым арміяй. Военачальнікі ўжо не маглі дзейнічаць самастойна.

▲ Грамадская будова і органы кіравання Рымскай імперыі I–II стст. III–V стст.

Параўнайце грамадскую будову Рымскай імперыі. Якія змяненні вы заўважылі? Пра што яны сведчылі?